

УДК 338

Кулініч Тетяна Володимирівна

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту організацій
Національний університет «Львівська політехніка»*

Кулинич Татьяна Владимировна

*кандидат экономических наук, доцент,
доцент кафедры менеджмента организаций
Национальный университет «Львовская политехника»*

Kulinich Tetiana

*PhD in Economics, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Management of Organizations
Lviv Polytechnic National University
ORCID: 0000-0003-0110-7080*

Маринчук-Міккельсен Вікторія Володимирівна

*магістрантка кафедри менеджменту організацій
Національного університету «Львівська політехніка»*

Маринчук-Миккельсен Виктория Владимировна

*магистрантка кафедры менеджмента организаций
Национального университета «Львовская политехника»*

Marynchuk-Mikkelsen Viktoriia

*Master's Student at the Department of Management of Organizations
Lviv Polytechnic National University
ORCID: 0000-0002-7941-0277*

Панюс Уляна Олегівна

*студентка
Національного університету «Львівська політехніка»*

Панюс Ульяна Олеговна

студентка

Національного університета «Львівська політехніка»

Panius Uliana

Student of the

Lviv Polytechnic National University

ORCID: 0000-0001-6782-4862

**СЕРЕДНЬОГАЛУЗЕВІ ПОРІВНЯННЯ В АНАЛІЗУВАННІ
ВИКОРИСТАННЯ РЕСУРСІВ ВІТЧИЗНЯНОГО
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПІДПРИЄМСТВА
СРЕДНЕОТРАСЛЕВЫЕ СРАВНЕНИЯ В АНАЛИЗИРОВАННИИ
ИСПОЛЬЗОВАНИЯ РЕСУРСОВ ОТЕЧЕСТВЕННОГО
СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННОГО ПРЕДПРИЯТИЯ
INDUSTRY-AVERAGE COMPARISONS IN RESOURCES USAGE
ANALYSIS OF DOMESTIC AGRICULTURAL ENTERPRISE**

Анотація. Ключова проблематика даної статті зосереджена навколо середньогалузевих порівнянь, які дозволяють вибрати правильні орієнтири щодо поточної ситуації і перспектив розвитку підприємства певної сфери діяльності. Досліджено варіант, який враховує специфіку вітчизняного сільськогосподарського підприємства. Серед базових інваріантів обмежень запропонованої методики розглянуто вибір певних груп ресурсів та ключових показників, які їх будуть характеризувати.

За потреби об'єднання групових і індивідуальних показників в результативну інтегральну оцінку можуть бути введені різні вагомості цих об'єктів залежно від використовуваної методики. Варіативною є також база порівняння, яка може обмежуватися як потребами

користувача оцінки, так і наявністю даних у відповідних статистичних джерелах. Вказано способи об'єднання показників в інтегральній оцінці.

Оцінювані середньогалузеві дані можуть бути взяті на макроекономічному рівні (рівень економіки країни у цілому) та на мезоекономічному рівні різного ступеня деталізації: галузевому (залежно від обраного рівня градації за класифікацією видів економічної діяльності (КВЕД) або залежно від комбінації тих видів діяльності, що найбільш точно відповідають сукупності бізнес-спрямувань у багатогалузевому функціонуванні оцінюваного суб'єкта господарювання), а також територіальному (група регіонів, регіон, район, місцевість).

Для сільськогосподарського підприємства у цій публікації взято до розгляду такі групи ресурсів як матеріальні, трудові і фінансові. Окрему увагу приділено стану та використанню основних засобів. Методику апробовано з використанням даних реального вітчизняного підприємства (ТОВ «Агро-Оптіма»), оцінено рівень його забезпеченості ресурсами та їх використання у бізнес-процесах. Базою для порівняння взято всеукраїнські дані щодо діяльності сільського господарства та надання пов'язаних із ними послуг за розділом 01 КВЕД-2010. Всі галузеві дані подано у табличному вигляді з включенням вхідних (статистичних) і результативних одиничних та групових показників, залежно від оцінюваних ресурсів.

Ключові слова: середньогалузеві порівняння, використання ресурсів, сільськогосподарське підприємство, вид економічної діяльності, Україна.

Анотація. Ключевая проблематика данной статьи сосредоточена вокруг среднеотраслевых сравнений, позволяющих выбрать правильные ориентиры по поводу текущей ситуации и перспектив развития предприятия определенной сферы деятельности. Изучен вариант, учитывающий специфику отечественного сельскохозяйственного

предприятия. Среди базовых инвариантов ограничений предлагаемой методики рассмотрен выбор определенных групп ресурсов и ключевых показателей, которые будут их характеризовать.

При необходимости объединения групповых и индивидуальных показателей в результативную интегральную оценку могут быть введены разные значимости этих объектов в зависимости от используемой методики. Вариативна также база сравнения, которая может ограничиваться как потребностями пользователя оценки, так и наличием данных в соответствующих статистических источниках. Указаны способы объединения показателей в интегральной оценке.

Оцениваемые среднеотраслевые данные могут быть взяты на макроэкономическом уровне (уровень экономики страны в целом) и на мезоэкономическом уровне разной степени детализации: отраслевом (в зависимости от выбранного уровня градации по классификации видов экономической деятельности (КВЭД) или в зависимости от комбинации тех видов деятельности, наиболее точно соответствующих совокупности бизнес-направлений в многоотраслевом функционировании оцениваемого субъекта хозяйствования), а также территориальном (группа регионов, регион, район, местность).

Для сельскохозяйственной компании в данной публикации взяты к рассмотрению такие группы ресурсов как материальные, трудовые и финансовые. Отдельное внимание уделено состоянию и использованию основных средств. Методика апробирована с использованием данных реального отечественного предприятия (ООО «Агро-Оптима»), оценен уровень его обеспеченности ресурсами и их использование в бизнес-процессах. Базой для сравнения взяты всеукраинские данные о деятельности сельского хозяйства и предоставлении связанных с ними услуг по разделу 01 КВЭД-2010. Все отраслевые данные представлены в табличном виде с включением входных (статистических) и

результативных единичных и групповых показателей в зависимости от оцениваемых ресурсов.

Ключевые слова: *среднеотраслевые сравнения, использование ресурсов, сельскохозяйственное предприятие, вид экономической деятельности, Украина.*

Summary. *The key issue of this article is focused around industry-average comparisons, which allow choosing the right benchmarks about the current situation and development prospects of an enterprise in a certain field of activity. There is studied a case that takes into account the specifics of the domestic agricultural enterprise. Among the basic invariants of the limitations of the proposed methodology, the choice of both certain groups of resources and key indicators that will characterize them is considered.*

If it is necessary to combine group and individual indicators, different significances of these objects can be introduced into the resulting integral assessment, depending on the methodology used. The basis of comparison is also variable, which may be limited both by the needs of the user of the assessment and by the availability of data in the relevant statistical sources. The ways of combining indicators in the integral assessment are indicated.

The estimated average industry data can be taken at the macroeconomic level (the level of the country's economy as a whole) and at the meso-economic level of varying degrees of detail: industry (depending on the selected level of gradation according to classification of types of economic activities (CTEA) or depending on the combination of activities that most closely correspond to the set of business areas in diversified operation of the assessed business entity), as well as territorial (group of regions, region, district, locality).

For an agricultural company in this publication, such groups of resources as material, labor and financial are taken into consideration. Special attention is paid to the condition and use of fixed assets. The methodology was tested using

data from a real domestic enterprise ("Agro-Optima" LLC), the level of its resources provision and their use in business processes was assessed. The basis for comparison is all-Ukrainian data on the activities of agriculture and their related services under Section 01 at CTEA-2010. All sectoral data are presented in a tabular form with the inclusion of input (statistical) and resulting single and group indicators depending on the estimated resources.

Key words: *industry average comparisons, resource usage, agricultural enterprise, type of economic activities, Ukraine.*

Постановка проблеми. Прийняття компанією обґрунтованих рішень вимагає проведення порівнянь і розуміння своєї позиції у певній сфері діяльності та у певному територіальному масштабі. Для багатьох компаній оцінка конкурентів є недоступною, тоді як в доступі завжди є галузеві дані.

Саме тому в даній статті нами розглянуто проблему створення адекватного методичного забезпечення проведення середньогалузевих порівнянь. А оскільки для України зараз серед пріоритетних сфер розвитку, на яких тримається її розвиток, є сільське господарство, буде досліджено представників саме даної галузі.

Серед базових проблем застосування адекватної методики середньогалузевих порівнянь є вибір способів оцінювання сукупності груп ресурсів сільськогосподарського підприємства, таких, які би дозволили встановити вірні орієнтири для фіксування поточної ситуації і встановлення потенціалу розвитку підприємства даної сфери діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Формування адекватної методики має спиратися на найкращі базові структуровані методології у сфері аналізу виробничо-господарської діяльності підприємства, узагальнені Кіндрацькою Г.І. [1], Савицькою Г.В. [2], Огороковою Л.Г. [3].

Важливим є також врахування сукупності кращих методичних підходів до оцінювання різних видів ресурсів, запропонованих такими

фахівцями як Крохмаль С. С. [4], Телишевська Л.І. [5], Соколовський С.А. [6], Нога І. М. [7].

Специфіка функціонування сільськогосподарських підприємств і використання ними відповідних груп ресурсів широко висвітлена у багатьох працях, на найбільшу увагу серед яких заслуговують розробки Мельник О. В. [8], Кустріч Л.О. [9].

Чисельне наповнення методики може бути забезпечено завдяки використанню інформації, наданої статистичними інституціями [10]. Оскільки представлення кінцевих результатів може бути реалізоване в різних форматах, то важливим є провести огляд можливих варіантів об'єднання даних, окремі випадки яких представлені у [11]. Оскільки метод середньогалузевих порівнянь не є винятком серед тих, що піддаються критиці, то важливо розглянути і альтернативні точки зору [12; 13].

Подання різних точок зору на середньогалузеву оцінку ресурсного забезпечення діяльності сільськогосподарського підприємства вимагає узагальнення і пропозиції такого методичного забезпечення, яке дозволить провести це оцінювання більш досконало і комплексно, а також апробувати пропоновану методику відразу на практичному прикладі, що і буде зроблено в даній статті.

Формулювання цілей статті. Метою даної публікації є представлення і апробація вдосконаленої методики середньогалузевого оцінювання ресурсного забезпечення діяльності вітчизняного сільськогосподарського підприємства з подоланням недоліків існуючих методик, з урахуванням зазначеної сфери діяльності та з представленням альтернативних варіантів комплексного подання результатів такого оцінювання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Оцінка наявних виробничих ресурсів сільськогосподарського підприємства може бути обмежена або конкретною групою цих ресурсів або їх комплексом.

Більшість практиків при вивченні ресурсів підприємства у першу чергу надають увагу забезпеченості і використанню основних засобів. Для початку зупинимося на специфіці вирішення даного питання з використанням середньогалузевих даних.

Для більш обґрунтованого вибору шляхів покращення використання основних засобів як основного капіталу, вкладеного у діяльність певного підприємства (в нашому випадку взято діяльність ТОВ «Агро-Оптіма», яке спеціалізується на рослинництві, а потужності і площі якого знаходяться у Львівській області) буде доцільним порівняти показники зміни стану і використання цього капіталу для діяльності даного ТОВ з аналогічними показниками для виду економічної діяльності (галузі), у якій працює ця організація. Для проведення таких порівнянь використано дані Держстатистики України [9].

Сформований нами перелік показників для застосування методики такої оцінки зведено в табл. 1. Для порівняльного дослідження використано декілька підходів до визначення основного капіталу: 1) ототожнення з вартістю основних засобів; 2) рівність сумі, вкладеній в необоротні активи організації; 3) співпадіння з власним капіталом підприємства, що є водночас гарантією його високої фінансової стійкості (а також платоспроможності) при його нормальній діяльності.

Інноваційні здатності підприємства встановлюються за часткою введених в дію нових основних засобів у їх первісній вартості. Здатність до самофінансування організації опосередковано встановлюється за часткою амортизації у необоротних активах.

Для сільськогосподарського підприємств важливим є оцінювання віддачі від використання основного капіталу із застосуванням таких абсолютних показників: обсягу реалізованої промислової продукції сільського господарства, який для підприємства є рівним сумі чистого доходу від реалізації відповідної продукції, операційного і чистого

фінансового результату (які можуть бути прибутковими або збитковими).

Таблиця 1

Узагальнена методика оцінювання стану і використання основних засобів як базового капітального ресурсу в діяльності вітчизняних сільськогосподарських підприємств (ч. 1 – вхідні дані*)

№ з/п	Назва показника	Джерело даних (за [10])**
1	Вартість (залишкова) основних засобів, млн. грн.	Основні засоби України
2	Сума зносу основних засобів, млн. грн.	
3	Вартість введених в дію нових основних засобів, млн. грн.	
4	Сума необорот. активів (НА), млн. грн.	Показники балансу підприємств за ВЕД // Діяльність підприємств
5	Обсяг активів (джерел майна), млн. грн.	
6	Сума власного капіталу (ВК), млн. грн.	
7	Обсяг реалізованої продукції, млн. грн.	Обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг) суб'єктів господарювання за ВЕД // Діяльність підприємств
8	Операційні витрати з реалізованої продукції, млн. грн.	Витрати підприємств на виробництво продукції сільського господарства // Сільське, лісове та рибне господарство
9	Чистий прибуток (збиток), млн. грн.	Формування чистого прибутку (збитку) підприємств за ВЕД // Діяльність підприємств
10	Кількість найманих працівників, тис. осіб	Кількість найманих працівників у суб'єктів господарювання за ВЕД // Діяльність підприємств
11	Рентабельність операційної діяльності, %	Рентабельність операційної діяльності підприємств за видами економічної діяльності // Діяльність підприємств
12	Кількість суб'єктів господарювання, од.	Кількість суб'єктів господарювання за видами економічної діяльності // Діяльність підприємств

Примітки: * сформовано авторами, спираючись на загальновідому інформацію і матеріал [1-3; 8-9];

** Вхідні дані (тут беруться безпосередньо з статистичних довідників і випусків) [10], але допускаються інші джерела даних – аналітичні огляди, звіти НАНУ, дані міжнародної статистики тощо.

Водночас ці абсолютні показники стають основою для побудови відносних показників використання основних фондів як базового

капітального ресурсу: фондівдачі, фондомісткості, рентабельності основного капіталу, рентабельності власного капіталу.

Таблиця 2

Узагальнена методика оцінювання стану і використання основних засобів як базового капітального ресурсу в діяльності вітчизняних сільськогосподарських підприємств (ч. 2 – розрахунок коефіцієнтів)**

№ з/п*	Назва показника	Розрахунок показника
13	Фінансовий результат від операційної діяльності, млн.грн.	$p.8 * p.11 / 100$
14	Коефіцієнт зносу основних засобів (ОЗ), %	$p.2 / (p.1 + p.2) * 100$
15	Коефіцієнт оновлення основних засобів, %	$p.3 / (p.1 + p.2) * 100$
16	Частка необоротних активів у майні, %	$p.4 / p.5 * 100$
17	Частка власного капіталу у джерелах майна, %	$p.6 / p.5 * 100$
18	Співвідношення власного капіталу і необоротних активів для оцінки платоспроможності	$p.9 / p.4$
19	Операційні витрати на од. реаліз. продукції, коп./грн.	$p.8 / p.7 * 100$
20	Фондоозброєність, тис. грн./особу	$p.1 / p.10$
21	Фондовіддача:	
21.1	за середньорічною (залишковою) вартістю ОЗ	$p.7 / p.1$
21.2	за вартістю капіталу, вкладеного в необоротні активи	$p.7 / p.4$
22	Фондомісткість:	
22.1	за середньорічною (залишковою) вартістю ОЗ	$p.1 / p.7$
22.2	за вартістю капіталу, вкладеного в необоротні активи	$p.4 / p.7$
23	Чиста рентабельність основного капіталу, %:	
23.1	за середньорічною (залишковою) вартістю ОЗ	$p.9 / p.1 * 100$
23.2	за вартістю капіталу, вкладеного в необоротні активи	$p.9 / p.4 * 100$
24	Операційна рентабельність основного капіталу, %:	
24.1	за середньорічною (залишковою) вартістю ОЗ	$p.13 / p.1 * 100$
24.2	за вартістю капіталу, вкладеного в необоротні активи	$p.13 / p.4 * 100$
25	Рентабельність власного капіталу, % :	
25.1	за чистим фінансовим результатом	$p.9 / p.8 * 100$
25.2	за фінансовим результатом від операційної діяльності	$p.13 / p.8 * 100$
	У середньому на 1-е с/г підприємство припадає (у тис.грн.):	
26	- сума основного капіталу:	
26.1	1) оціненого за середньою (залишковою) вартістю ОЗ	$p.1 / p.12 * 1000$
26.2	2) оціненого за вартістю необоротних активів	$p.4 / p.12 * 1000$
27	- сума власного капіталу	$p.6 / p.12 * 1000$
28	- сума обсягу реалізації продукції	$p.7 / p.12 * 1000$
29	- сума фінансового результату від операційної діяльності	$p.13 / p.12 * 1000$
30	- сума чистого фін. результату (прибутку або збитку)	$p.9 / p.12 * 1000$

Примітки: * тут нумерацію продовжено, щоб в розрахунках використати підстановку рядків з табл. 1;

**сформований перелік показників є розробкою авторів, його сформовано, спираючись на загальновідому інформацію і матеріал [1-3; 8-9].

Більшість розрахункових показників з табл. 2 є результативними коефіцієнтами методики оцінки капітального ресурсу, з їх числа лише виключається операційний фінансовий результат і додається рентабельність операційної діяльності. Обчислення за наведеними в табл. 2 коефіцієнтами для вітчизняної сфери сільського господарства показано в табл. 3.

Таблиця 3

Демонстрація запропонованої методики оцінювання використання основних засобів як базового капітального ресурсу в діяльності вітчизняних сільськогосподарських підприємств

№ з/П*	Назва показника	Значення показника**		Відхилення	
		2019	2020	абс.	відн., %
11	Рентабельність операційної діяльності, %	18,3	19,2	+0,9	+4,9
14	Коефіцієнт зносу основних засобів (ОЗ), %	37,6	38,0	+0,4	+1,1
15	Коефіцієнт оновлення основних засобів, %	10,5	18,9	+8,4	+79,8
16	Частка необоротних активів у майні, %	33,5	37,8	+4,3	+12,8
17	Частка ВК у джерелах майна, %	49,1	50,7	+1,6	+3,3
18	Співвідношення ВК / НА для оцінки платоспроможності	1,5	1,3	-0,1	-8,4
19	Операційні витрати на од. реаліз. продукції, коп./грн.	89,1	88,8	-0,3	-0,3
20	Фондоозброєність, тис. грн./особу	411,2	523,4	+112,1	+27,3
21	Фондовіддача:				
21.1	за серед. річною (залишковою) вартістю ОЗ	2,33	1,98	-0,35	-15,0
21.2	за вартістю капіталу, вкладеного в НА	1,64	1,47	-0,17	-10,4
22	Фондомісткість:				
22.1	за серед. річною (залишковою) вартістю ОЗ	0,43	0,51	+0,08	+17,6
22.2	за вартістю капіталу, вкладеного в НА	0,61	0,68	+0,07	+11,5
23	Чиста рентабельність основного капіталу, %:				
23.1	за серед. річною (залишковою) вартістю ОЗ	30,6	32,2	+1,6	+5,4
23.2	за вартістю капіталу, вкладеного в НА	21,6	24,0	+2,4	+11,1
24	Операційна рентабельність ОЗ, %:				
24.1	за серед. річною (залишковою) вартістю ОЗ	37,9	33,7	-4,2	-11,1
24.2	за вартістю капіталу, вкладеного в НА	26,8	25,1	-1,7	-6,2
25	Рентабельність власного капіталу, % :				
25.1	за чистим фінансовим результатом	14,7	18,3	+3,6	+24,3
25.2	за фін.результатом від операційної діяльності	18,3	19,2	+0,9	+4,9
	У середньому на 1-е с/г підприємство припадає (у тис.грн.):				
26	- сума основного капіталу:				
26.1	1) оціненого за серед. (залишк.) вартістю ОЗ	4599	5763	+1164	+25,3
26.2	2) оціненого за вартістю необоротних активів	6521	7748	+1227	+18,8
27	- сума власного капіталу	9563	104068	+843	+8,8

28	- сума обсягу реалізації продукції	10702	11400	+698	+6,5
29	- фін. результат від операційної діяльності	1745	1944	+199	+11,4
30	- чистий фін. результат (прибуток або збиток)	1406	1856	+450	+32,0

Примітки:

* тут нумерацію показників збережено, як в таблицях 1 і 2, щоб бачити відповідності і логіку застосування методики;

** розраховано авторами за даними [10] і з застосуванням запропонованої методики.

Також важливим є встановлення рівня одного з підсумкових показників діяльності сільськогосподарських (СГ) підприємств, такого як рентабельність операційної діяльності, за співвідношенням фінансового результату від цієї діяльності до його витрат з реалізованих товарів (робіт).

Ще в табл. 2 і 3 уведено показник фондоозброєності, або забезпеченості кожного працюючого у відповідній галузі та у певній організації матеріальним виявом основного капіталу.

Проведемо окремі середньогалузеві порівняння, зважаючи на дані табл. 3 і на ті обчислення, що були нами проведені для ТОВ «Агро-Оптіма» (вони не наводяться в даній статті, ми тут даємо лише кінцеві висновки).

Згідно з даними табл. 3, прогресивним є зростання у СГ-галузі частки введених в дію нових основних засобів у їх первісній вартості на 79%. Тоді як для оцінюваного ТОВ «Агро-Оптіма» коефіцієнт оновлення є вищим, ніж в середньому в галузі, але має тенденцію до зниження.

Частка зносу ОЗ у первісній вартості основних засобів для СГ-галузі є досить низькою (39%), порівняно з підприємством, що становить певну загрозу для його нормальних виробничих процесів.

Частка власного капіталу у джерелах майна для СГ-галузі стає більшою 50%, аналогічну ситуацію маємо для аналізованого підприємства, що вказує на достатню фінансову стійкість як галузі, так і підприємства.

Співвідношення власного капіталу і необоротних активів для СГ-галузі є задовільним (>1), як і для оцінюваного підприємства. Можливість покриття власним капіталом необоротних активів на рівні 1,3 вказує на

відносну незалежність галузі від позикового капіталу.

Оцінка ресурсного забезпечення СГ-галузі в розрахунку на 1 підприємство є дещо кращою, ніж в аналізованого суб'єкта господарювання. Це може бути пояснено більш скромним масштабом його діяльності.

Інші оцінки відносних показників вже є передбачуваними: фондоозброєність для взятого у середньому 1 підприємства галузі є більшою, ніж для ТОВ. Галузева фондovіддача є досить високою, але знизилась за період (для ТОВ ситуація є кращою). Галузеві показники рентабельності, показані в табл. 3, є достатньо високими (тоді як в аналізованого підприємства за цим напрямком є проблеми).

Такий аналіз може бути проведено більш ретельно, але й зараз керівництво підприємства вже отримує базис для подальших змін в управлінні бізнесом, що доводить корисність такого аналізу.

Управління іншими видами ресурсів передбачає оцінку витрат (матеріальних, на оплату праці та інших), з їх деталізацією. Для випадку сільськогосподарських підприємств у Держстатистиці України вже декілька років підготовлені досить ретельні підбірки даних, які дозволяють оцінити рівень витрат, розподілений як для підгалузей (рослинництва і тваринництва, а також загалом), для різних регіонів України, а також в розподілі за вирощуваними культурами та / або тваринами [10]. Також в статистичних зведеннях проведено деталізацію ресурсів за існуючими складовими прямих матеріальних витрат, прямих витрат на оплату праці, загальновиробничих (непрямих) витрат. Все це буде корисним (як орієнтири) для сільськогосподарських підприємств, які планують реалізовувати інвестиційні проекти, а також просто проводити контролювання і регулювання витрат у поточній операційній діяльності.

Для відстежування ситуації в сільському господарстві України (в цілому) нами були зібрані окремі дані в табл. 4, де зіставлено інформацію за

2019 і 2020 роки. Також аналіз доповнено графічним зображенням – на рис. 1.

У табл. 4 проведено вертикально-горизонтальний аналіз всіх операційних витрат сільськогосподарських підприємств України (загалом). З'ясовано скорочення більшості елементів витрат за останній рік. Підприємствам галузі вдалося скоротити енергомісткість виробництва, але загалом це може бути наслідком скорочення обсягів діяльності.

Таблиця 4

**Аналіз динаміки і структури витрат на виробництво продукції
(робіт, послуг) вітчизняних підприємств сільського господарства у
2019-2020 рр.**

Види витрат	2019		2020		Відхилення		
	млн.грн.	у % до під-сумку	млн.грн.	у % до під-сумку	абс., млн. грн.	відн., %	структури, %
Витрати – усього	396388,9	100	369313,6	100	-27075,3	-6,83	0
Прямі матеріальні витрати – усього	228980,5	57,8	205418,5	55,6	-23562,0	-10,29	-2,2
<i>у тому числі</i>							
насіння та посадковий матеріал	30955,0	7,8	27423,5	7,4	-3531,5	-11,41	-0,4
корми	50684,4	12,8	53333,1	14,4	2648,7	5,23	1,6
з них покупні	22301,1	5,6	21958,5	5,9	-342,6	-1,54	0,3
інша продукція с/господарства	7034,5	1,8	6215,3	1,7	-819,2	-11,65	-0,1
мінеральні добрива	57278,7	14,5	45878,4	12,4	-11400,3	-19,90	-2,1
пальне і мастильні матеріали	32392,7	8,2	23567,3	6,4	-8825,4	-27,25	-1,8
електроенергія	3905,4	1,0	3775,8	1,0	-129,6	-3,32	0,0
паливо й енергія	2366,1	0,6	1708,3	0,5	-657,8	-27,80	-0,1
запчастини, ремонтні та будматеріали для ремонту	19297,3	4,9	17231,9	4,7	-2065,4	-10,70	-0,2
Прямі витрати на оплату праці	25228,8	6,4	25850,3	7,0	621,5	2,46	0,6
Інші прямі витрати – усього	83493,3	21,0	85807,1	23,3	2313,8	2,77	2,3
<i>у тому числі</i>							
відрах. на соц. заходи	5538,3	1,4	5691,5	1,5	153,2	2,77	0,1
орендна плата за земельні та інші майнові паї (разом)	39716,8	10,0	39133,4	10,6	-583,4	-1,47	0,6
земельні частки	39248,4	9,9	38510,0	10,4	-738,4	-1,88	0,5

майнові паї	468,4	0,1	623,4	0,2	155,0	33,09	0,1
амортизація основних засобів	26464,8	6,7	29562,2	8,0	3097,4	11,70	1,3
Загальновиробничі витрати – усього	58686,3	14,8	52237,7	14,1	-6448,6	-10,99	-0,7
з них оплата послуг сторонніх організацій	30142,6	7,6	26866,0	7,3	-3276,6	-10,87	-0,3

Джерело: побудовано і розраховано авторами за даними [10]

В структурі витрат СГ підприємств України за 2020 р. (рис. 1) переважають матеріальні витрати на мінеральні добрива, корми для тварин і пальне та мастильні матеріали. Значимою є також частка витрат на оренду землі. Це все доводить істотне переважання матеріальних витрат над витратами на оплату праці, що може мати погані наслідки для розвитку.

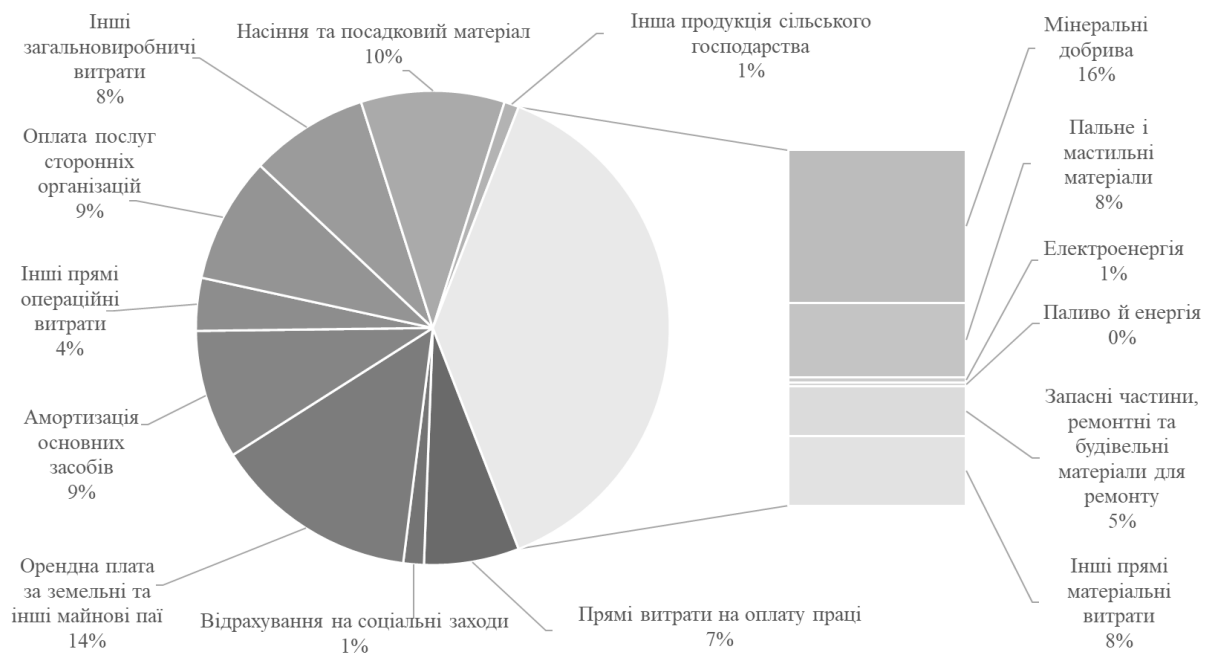

Рис. 1. Структура витрат вітчизняних сільськогосподарських підприємств на виробництво продукції (робіт, послуг) у 2020 році

Джерело: побудовано авторами за даними [10]

Окремо при розгляді сільськогосподарських підприємств, які належать до сфери рослинництва, за зібраними Держстатистикою України даними [10], можуть бути оцінені середньогалузеві характеристики для України загалом і для її окремих регіонів за різними культурами, як то: 1)

продукція рослинництва загалом; 2) культури зернові та зернобобові загалом і за окремими культурами (у т. ч.: пшениця, кукурудза на зерно, ячмінь, жито, овес, гречка, просо, культури зернобобові сушені); 3) інші насінневі та інші культури (боби сої, насіння льону-довгунцю, насіння ріпаку й кользи, насіння соняшнику); 4) інші види рослин (буряк цукровий фабричний, шишки хмелю, картопля, культури овочеві відкритого і закритого ґрунту, виноград, культури плодові і ягідні).

Зокрема на рис. 2 показано випадок оцінки складу і структури виробничої собівартості вирощування кукурудзи на зерно сільськогосподарськими підприємствами Львівської області за 2020 р. (дані наведені в тис. грн. та у % до підсумку).

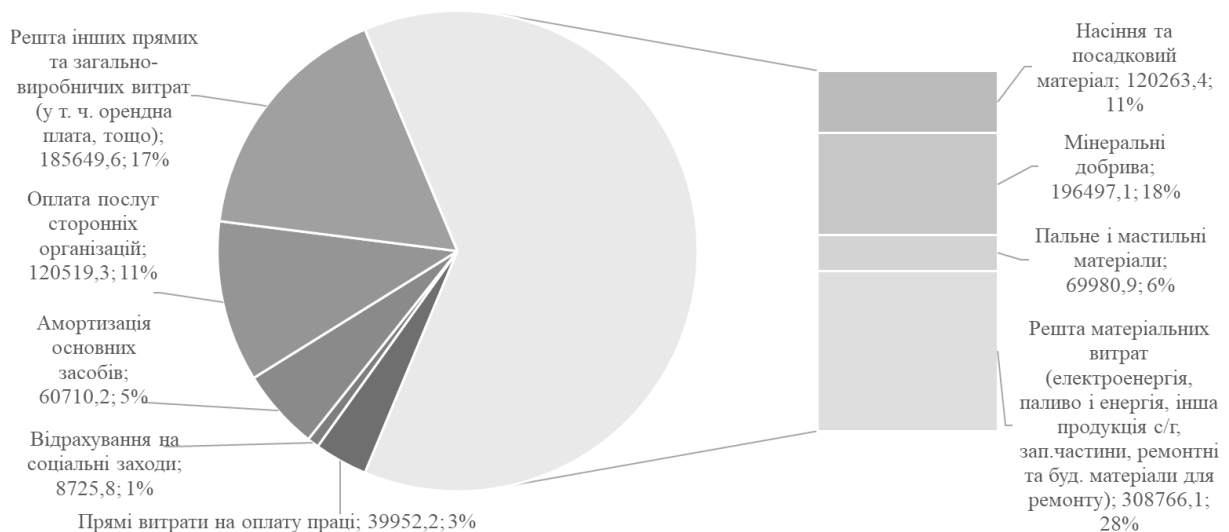

Рис. 2. Склад виробничої собівартості вирощування кукурудзи на зерно сільськогосподарськими підприємствами Львівської області, за даними 2020 р.

(в тис. грн.; % до підсумку)

Джерело: побудовано авторами за даними [10]

Справа від кругової діаграми нами у стовпчиковій діаграмі зведено складові прямих матеріальних витрат СГ підприємств Львівщини, які займалися вирощуванням кукурудзи, які загалом становили у 2020 р. 695,5 млн. грн. [10]. Побудова такої діаграми пов'язана з тим, що однією з базових культур, вирощуваних львівським ТОВ «Агро-Оптіма», є саме кукурудза.

Для даного випадку (рис. 2) – підприємств, які вирощують кукурудзу на Львівщині – підтверджується істотність прямих матеріальних витрат на мінеральні добрива, значимою є також сума орендної плати, також значна сума з бюджету підприємств цього профілю йде на загальновиробничі витрати (оплату послуг сторонніх організацій). А витрати на оплату праці, навіть з відрахуваннями, є незначними. Це все відповідає ситуації, яка є зараз на ТОВ «Агро- Оптіма».

Оскільки витрати на трудові ресурси є не дуже високими, доцільно в паралель з трудомісткістю виробничих процесів оцінити також продуктивність праці на вітчизняних СГ підприємствах (рис. 3).

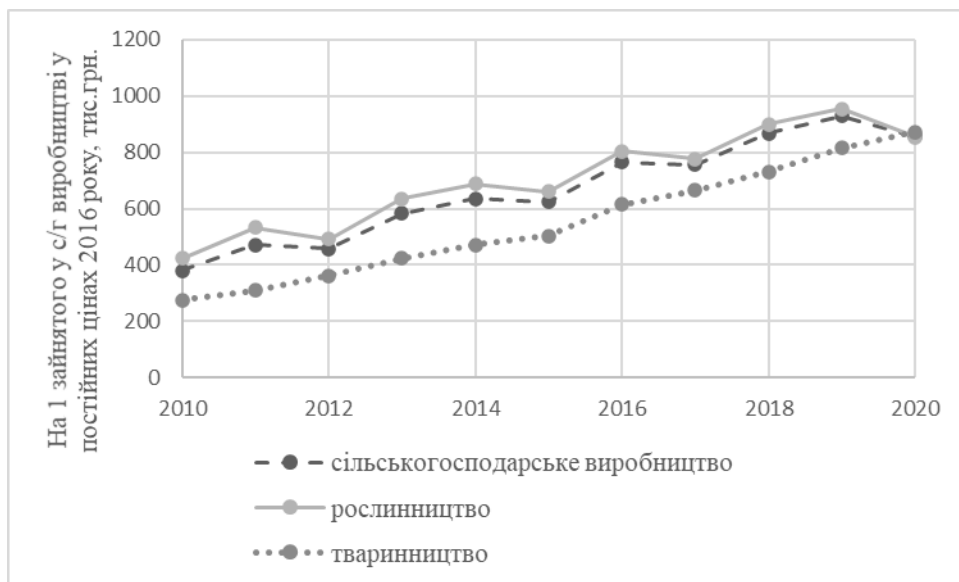

Рис. 3. Продуктивність праці на вітчизняних сільськогосподарських підприємствах

Джерело: побудовано авторами за даними [10]

Очевидною є більш висока продуктивність праці на підприємствах сфери вирощування рослин у порівнянні з тваринництвом. Тобто в цьому плані ТОВ «Агро-Оптіма» наперед має більші переваги. Позитивним є також постійне зростання продуктивності праці. Воно є оціненим адекватно, оскільки ціни за різні періоди приведені до даних 2016 р.

Якщо у підприємства в процесі оцінювання різних видів ресурсів виникне потреба об'єднання всіх наявних обчислень в інтегральний показник, можуть бути застосовані різноманітні методики інтегрального оцінювання. Корисним буде проведення нормалізації показників, врахування їх вагомості, різноспрямованості, через застосування в створенні еталонного об'єкта (бази порівняння) середньогалузевих даних. Способи об'єднання даних представлені, до прикладу, в [11], де вони застосовані для випадку комплексного фінансового аналізу, але при незначних адаптаційних змінах можуть бути перебудовані для випадку комплексного аналізу ресурсів підприємства.

Зважаючи на рекомендації різних фахівців, формалізовані методики утворення інтегрального показника представлення результатів комплексної оцінки, залежно від специфіки їх загальних характеристик можна об'єднати у три великі групи і звести до такого: 1) ранжирування групових показників і індивідуальних коефіцієнтів, з подальшою побудовою інтегрального показника ресурсного потенціалу об'єкта дослідження; 2) порівняння розрахункових показників та індикаторів за об'єктом дослідження з еталонними величинами бази порівняння (сформованої за середньогалузевими даними); 3) визначення синтетичних індикаторів, що характеризують ресурсний потенціал об'єкта дослідження відповідно до запитів споживачів оцінки.

Висновки та перспективи подальших досліджень у даному напрямку. Отже, результати дослідження, представлені у даній статті, доводять корисність середньогалузевих порівнянь, які дозволяють вибрати правильні орієнтири щодо поточної ситуації і перспектив розвитку вітчизняних підприємств сільського господарства. В процесі дослідження було розглянуто різні групи ресурсів і показано ті показники, які основними для прийняття адекватних бізнес-рішень за результатами такої оцінки.

Нами були оцінені матеріальні, трудові, фінансові, а також капітальні ресурси (основні засоби) в діяльності галузі сільського господарства України, а також для доведення доцільності таких розрахунків, було проведено порівняння галузевих даних з даними типового її представника ТОВ «Агро-Оптіма». Показана удосконалена методика може бути корисною як для оцінки ресурсного забезпечення, так і для встановлення рівня ефективності використання ресурсів інших представників галузі. Наголошено на проблемах, які потенційно можуть виникнути у представників даної галузі, у зв'язку з її поточним ресурсним забезпеченням. Їх можна врахувати при подальшому розвитку тих підприємств, які спираються в управлінні своїм СГ-бізнесом на середньогалузеві порівняння.

У подальших дослідженнях планується приділити більшу увагу різноплановим адаптаціям існуючих комплексних методик для адекватної оцінки ресурсного потенціалу і формування надійної бази для подальшого розвитку підприємств сфери сільського господарства.

Література

1. Кіндрацька Г.І., Загородній А.Г., Кулиняк Ю.І. Аналіз господарської діяльності : підручник. Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2019. 320 с.
2. Савицкая Г.В. Анализ хозяйственной деятельности предприятия: учебник; 6-е изд., испр. и доп. Москва: ИНФРА-М, 2021. 378 с.
3. Окорокова Л.Г. Ресурсный потенциал предприятий. Санкт-Петербург: СПГТУ, 2001. 293 с.
4. Крохмаль С. С. Управління матеріальними ресурсами на підприємстві // *БізнесІнформ*, 2012. № 10. С. 109-113.

5. Телишевська Л.І., Птащенко О.В., Белоус А.В. Управління фінансовими ресурсами підприємства // *БізнесІнформ*. 2014. № 8. С. 273-277.
6. Соколовський С.А., Науменко М.О., Черкашина М.В. Удосконалення управління трудовими ресурсами підприємства // *БізнесІнформ*, 2015. № 3. С. 288-292.
7. Нога І.М., Скриньковський Р.М., Павловські Г. Діагностика ефективності застосування інформаційних технологій в управлінні підприємствами // *БізнесІнформ*, 2016. № 9. С. 241–245.
8. Мельник О.В. Ефективність використання виробничих ресурсів у аграрному секторі України // *Економіка і суспільство*, 2017. № 9. С. 282–286. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/9_ukr/49.pdf.
9. Кустріч Л.О. Стратегічне управління ресурсним потенціалом аграрних підприємств: теорія, методологія, практика: монографія. Умань: Видавець «Сочінський М.М.», 2018. 416 с.
10. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 10.02.2022)
11. Павловська О.В., Пригуляк Н.М., Невмержицька Н.Ю. Фінансовий аналіз. Київ: КНЕУ, 2002. 388 с.
12. Відоменко І.О., Ковернега Т.А., Шекера С.С. Питання оцінки використання виробничих ресурсів підприємства // *Економіка харчової промисловості: наук. журн.; Ін-т проблем ринку та екон.-екол. досліджень НАНУ, Одес. нац. акад. харч. технол.*, 2011. №4. С. 22–25.
13. Чухрай Н.І., Кулиняк І. Я., Прийма Л.Р. Оцінювання рівня ресурсного забезпечення розвитку машинобудівних підприємств Львівщини // *Актуальні проблеми економіки*, 2015. № 12. С. 203-212. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ape_2015_12_27

References

1. Kindratska, H.I., Zahorodnii, A.H., Kulyniak, Yu.I. (2019) Analiz hospodarskoi diialnosti [Analysis of economic activity] : pidruchnyk. Lviv : Vydavnytstvo Lvivskoi politekhniky, 2019. 320 p.
2. Savitskaia, H.V. (2021). Analiz khoziaistvennoi deiatelnosti predpriiatyia [Analysis of economic activity of the enterprise]: uchebnyk; 6-e izd., ispr. i dop. Moskva: INFRA-M, 2021. 378 p.
3. Okorokova, L.G. (2001) Resursnyj potencial predpriyatij [Resource potential of enterprises]. Sankt-Peterburg: SPGTU. 293 p.
4. Krokhal, S. S. (2012) 'Upravlinnia materialnymy resursamy na pidpriumstvi' [Management of material resources at the enterprise]. *BiznesInform*, No 10. P. 109-113.
5. Telyshevska, L.I., Ptashchenko, O.V., Bielous, A.V. (2014) 'Upravlinnia finansovymy resursamy pidpriumstva' [Management of financial resources at the enterprise]. *BiznesInform*, No 8. P. 273-277.
6. Sokolovskyi, S.A., Naumenko, M.O., Cherkashyna, M.V. (2015). Udoskonalennia upravlinnia trudovymy resursamy pidpriumstva [Improving the management of human resources of the enterprise]. *BiznesInform*, No 3. P. 288-292.
7. Noha, I. M., Skrynkovskyi, R. M., Pavlovski, H. (2016) 'Diahnostyka efektyvnosti zastosuvannia informatsiinykh tekhnolohii v upravlinni pidpriumstvamy' [Diagnosis of the effectiveness of information technology in enterprise management]. *BiznesInform*, No 9. P. 241–245.
8. Melnyk, O. V. (2017) 'Efektyvnist vykorystannia vyrobnychykh resursiv u ahrarnomu sektori Ukrainy' [Efficiency of production resources in the agricultural sector of Ukraine]. *Ekonomika i suspilstvo*, No 9. P. 282–286. Available at: https://economyandsociety.in.ua/journals/9_ukr/49.pdf
9. Kustrich, L.O. (2018) Stratehichne upravlinnia resursnym potentsialom ahrarnykh pidpriumstv: teoriia, metodolohiia, praktyka [Strategic

management of resource potential of agricultural enterprises: theory, methodology, practice]: monohrafiia. Uman: Vydavets «Sochinskyi M.M.», 416 p.

10. Derzhavna sluzhba statystryky Ukrainy [State Statistics Service of Ukraine]. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (Accessed at: 10 February 2021).
11. Pavlovska, O.V., Prytuliak, N.M., Nevmerzhytska, N.Iu. (2002) Finansovyi analiz [Financial analysis]. Kyiv: KNEU, 388 p.
12. Vidomenko I. O., Koverneha, T.A., Shekera, S.S. (2011) 'Pytannia otsinky vykorystannia vyrobnychkykh resursiv pidpryiemstva' [The question of assessing the use of production resources of the enterprise]. *Ekonomika kharchovoi promyslovosti: nauk. zhurn.*; In-t problem rynku ta ekon.-ekol. doslidzhen NANU, Odes. nats. akad. kharch. tekhnol., No 4. P. 22–25.
13. Chukhrai, N.I, Kulyniak, I. Ya., Pryima, L.R. (2015) 'Otsiniuvannia rivnia resursnoho zabezpechennia rozvytku mashynobudivnykh pidpryiemstv Lvivshchyny' [Evsluation of resource provision level for the development of machine-building enterprises of Lviv region], *Aktualni problemy ekonomiky*. No 12. P. 203-212. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ape_2015_12_27